

sento en el Bòsia, baixant fins a Torallola i *bèlès* al mig de la Conca (Claret), però damunt el congost del baix Flamicell hi ha vacil·lació: l'*Arrengà bēl* a Erinyà, però *Santa Eulària la bēla* a Serradell i *la Font bēla* a Rivert.

A la Ribagorçana tenim oberta pertot a la part alta: Barravés (BDC VI, 36), Pont de Suert, Vilaller, i Boí fins a Caldes (Moll): en efecte així baixem per la Vall de Boí fins a baix de tot: *Les Artigues bēles* a Castelló de Tor, *Cova la bēla* Pont de Suert, *la Casa bēla* a Montiverri. Més avall hi ha un trajecte on torna la *é*, cap a Sopeira: allà damunt, a Castellet, *bilabēla* i *kumunāl bēl*, a Sopeira *los puntibēls* (nom pre-català PONTES VETULOS), a Sopeira *bilabēla* i *Casa Balibēl* (i no obstant *la Era bēla*, dos cops), 1957. A l'Isàvena i Baixa Ribagorça només tinc nota de *é* (com cal esperar, puix que allà també tenim *é* davant N, cosa inoïda a la resta del català: *tēnen* a Calbera): un *pon bēl* Calbera, la *Casa bēla* Queixigar, la *Font bēla* Lluçars.

Ja he dit que també ho tenim a la zona entorn de Balaguer: *La Capella bēla* Montgai, *La Font bēla* Castelló de Farfanya, fins a la vora de Balaguer hi ha *lo molí bēl* a Menargues; i àdhuc un petit cap de pont a l'esq. del Segre: car si a Cubells m'expliquen que «Lo molí de l'oli és *bēl*» a la Sentiu encara apunto *Mullé bēl*. Certament que a Lleida, al Pla de Lleida, fins al Baix Segrià i a tot l'Urgell la *é* tancada de *bēl* és general, però de Lleida al Sud la *é* oberta de Fraga té una prolongació oriental. *La Plaça bēla* i la *Casa bēla* a Alcarràs (1964). Havent-hi això allà esperariem que amb més raó hi fos a mig camí de Fraga, és a dir a Vallmanya; i allà l'informant de mitja edat digué primer la *Casa bēla*, però després vacil·lava entre *é/é*; però el vell guarda (nascut el 1880 i ja hi era el guarda en els anys 1910-39) digué constantment *la Casa bēla* i *kišálz de bēla*.

Tanmateix és clar que hi ha una barra de *é*, en aquest mot, al Sud de Lleida, que s'estén amb continuïtat des de Fraga fins a Castelló (uns 15 km. a l'e. del Segre) i pel SE. a Almatret, ja damunt l'Ebre (*bēl* tots dos 1935-6). La *é* de la capital lleidatana baixa només fins a Torres de Segre, però *é* unànime a 9 pobles d'allà, amb bastants exs. concrets apuntats a Sudanel·l, Montoliu, Artesa, Alfés i Soses (lo *Fossar bēl*, *Serderes bēles*, lo *Carrer bēl*, l'*Era bēla*, lo *roille més bēl del poble*).

Hi ha hagut influència del català comú, de Bna. i Lleida, en les excepcions? En algun cas. Però del conjunt es desprèn l'impressió que la complexitat geogràfica d'aquella zona és més antiga.

En aquest mot no deixà d'haver-hi diftongació de *ɛ* en *ie* (ll. *ĕ*) en el català preliterari en posició davant palatal; diftong que normalment apareix reduït a *i* des de les albes de la transmissió literària: *pit*=oc. *pieitz* PĒCTUS, *fir*=oc. *fieir* FĒRIO, *mills*=oc. *mieilhs* MĒLIUS.

La forma normal del mot present hi feia, com veurem, una excepció, però la diftongada s'hi conservà en dos angles extrems: al Capcir (BDC III, 120, 133) i cap a Benasc. Sembla que en el Capcir la *ie* està en reculada: a Formiguera sí que es mostraren decidits: lu

kami byél (tanca), *la zász biēla* (oberta: ací diem pas *bēla*). Però Matamala ja digué *bēl* (*sam péra bēl*), tot i que és mig camí de Formiguera a Ras de la Quillana, on tramunta la carretera cap al Confient. Als Angles (poble encara més amunt però molt conservador), vacil·laven: *luz biēls* però «a mesura qu'hom se fa *bēls*» i «aquella *bēla*» (1960). Jújols ja pertany al Confient, però és a la punta NE., 6 km. de muntanya (per carena), sense cap poble entremig fins a la frontera de l'Aude: no és estrany que allí es vaciïhi: «s'hi va per lu *kami biēl*» —No dieu *bēl*? —Revén al mateix (o sigui resposta evasiva) (i després li vaig sentir *bēl*, 1959).

A Benasc, com a les valls aragoneses la forma autòctona està avui en vies de desaparició davant el cast. *biēbo*. Així àdhuc a Benasc, però l'informant més pastor i muntanyenc encara em digué, d'una femella d'isard, «està sin diéns de tam *biēla*» (1965). *Biēbo* avui a tota la part oriental, fins a Bielsa i Ordesa. D'allà a l'Oest encara vacil·len. Sento tan *biēlo*, *-la*, com *viejo* a Sallent, Jasa, Aragüés, Echo i Ansó (1965-6).

L'etimologia de *vell* és segura, i si prescindim d'un detall fonètic, es presenta clara i evident. Totes les llengües romàniques mostren que el llatí vulgar va generalitzar el diminutiu VETULUS, pronunciant-lo VĒCLUS, d'acord amb la seva fonètica. Després -CLU se sonoritzà i palatalitzà: evolució paral·lela a la del fr. *vieil*, oc. *vielh*, cast. *viejo* i port. *velho*.

L'únic detall obscur que presenta aquesta evolució fonètica és que en el nostre adjectiu la diftongació de la *ĕ* no aconseguí imposar-se: a diferència de SPECULUM > *espill* i MELIUS > *mills*, el català s'ha decidit per una forma no diftongada. En cast. es dona una excepció comparable: a Castella un so consonàntic palatal impedeix les diftongacions: *boja*=fulla, *ojo*=ull, *espejo*=espill, *moja*=mulla etc., i no obstant també allà VECLU és tractat com si no hi hagués palatal a darrere: *viejo* es diftonga. En castellà s'ha tractat molt de la qüestió. Amb algunes teories insostenibles, que descarto en el DCEC/DECH, i una altra que tampoc no em satisféu: influència de VĒTUS, que en aquell domini deixà algun rastre rar i evanescent (*viedro* en toponímia, *betereiscitu* en les Glosses de Silos), i també en domini català va quedar-ne alguna romanalla. Vet aquí al que m'inclinava allà.

«Ninguna de estas explicaciones tiene en cuenta que el mismo problema presenta el cat. *vell* (y no *vill*, a pesar de *espill*, *mills*, *ull* OCULUM, *rull* ROTULUM, *full* FOLIUM etc.). Según nos muestra el rumano (que diptonga *ĕ* pero no *o*) la diptongación de *o* fue en romance algo más tardía que la de *ĕ*: 1° tenemos derecho a creer, por lo tanto, que *ĕ* ya estaba diptongada antes de que el grupo CL hubiese tenido tiempo de palatalizarse, mientras que ya no ocurrió lo mismo con la *o* ni con la *ĕ* ante el grupo LI, cuyo carácter palatal es más antiguo. De ahí que el grupo CL no actúe como palatal en la diptongación de la *ĕ* castellana y catalana.»

És una explicació persuasiva i potset definitiva. I contra l'objecció que tanmateix SPECULUM, a desgrat de